

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICKÉ LISTY

ROČNÍK XXXIV

DUBEN 1965

ČÍSLO 2

001.81:614.008.001.5

ZÁKLADNÍ PŘEDPOKLADY PRO VYTVÁŘENÍ METODIKY VĚDECKOVÝZKUMNÉ PRÁCE V OBORU ORGANIZACE A TAKTIKY ZDRAVOTNICKÉ SLUŽBY

Podplukovník MUDr. Karel SLEZÁK

Metodika vědecké práce určitého oboru musí navazovat na přesně a správně stanovený předmět zkoumání daného oboru. U nás jsme vycházeli z určení předmětu zkoumání oboru organizace a taktiky zdravotnické služby (OTZS), který formuloval Drbal v roce 1957 takto:

„Předmětem OTZS je zkoumání objektivních zákonitostí určujících způsoby využití poznatků soudobé lékařské vědy v podmínkách vytvořených bojovou činností vojsk“ (VZL 8, 1957, str. 340—344).

Jsou i jiné definice předmětu zkoumání OTZS. Ošanec se domnívá, že výše uvedená Drbalova definice je příliš široká, že je platná i pro klinická odvětví lékařské vědy v jejich vojenských nastavbových oborech. Zúžení, platné pro obor OTZS, pak navrhuje takto: „Předmětem zkoumání OTZS jsou zákonitosti ovlivňující sestavení, přípravu a využití sil a prostředků k zdravotnickému zabezpečení vojsk ve válečných podmínkách v souladu se soudobými poznatky lékařských vědních oborů včetně jejich vojenských nastavbových odvětví“. V každém případě se obě definice (i některé jiné, dříve vyslovené) shodují v tom, že v OTZS jsou zkoumány zákonité vztahy mezi požadavky lékařské vědy a možnostmi jejich uskutečnění v podmínkách války. Vycházejíce z tohoto předpokladu, určili jsme dvě oblasti faktorů, mezi nimiž vznikají vzájemné objektivní vztahy, které jsou předmětem našeho zkoumání. Těmito oblastmi se nám v souhlase s definicí předmětu zkoumání jevíly:

1. Vývoj ranného a chorobného procesu a požadavky lékařské vědy na ošetření a léčení válečných poškození v jednotlivých stádiích tohoto vývoje i vcelku;

2. Podmínky vytvořené bojovou činností vojsk,

ovlivňující činnost zdravotnické služby při uplatňování požadavků lékařské vědy.

Vztahy a objektivní zákonitosti těchto vztahů mezi uvedenými dvěma oblastmi faktorů právě zkoumá OTZS a podle toho je třeba volit metodický postup. Ze vzájemného působení faktorů z obou uvedených oblastí vznikají rovněž požadavky na zkoumání jiných vědních oborů, a to jak těch, které zkoumají zákonitosti uvnitř prvé oblasti faktorů (obory válečného lékařství), tak i uvnitř druhé oblasti (vojenská věda). Toto však není předmětem zkoumání OTZS, ale zmíněných jiných vědních oborů. Pokud by se vědecká práce OTZS ubírala tímto směrem, domníváme se, že by tak činila neprávem. Je ovšem možné a nutné, aby OTZS na základě odhalení objektivních zákonitých vztahů mezi oběma oblastmi faktorů kromě vlastních závěrů organizačně taktického charakteru dávala i podněty, popřípadě i usměrňovala vědeckovýzkumnou činnost jiných vědních oborů. Nemyslím, že takto chápaná náplň vědecké práce oboru OTZS znamená její zúžení, ale spíše zpřesnění a delimitaci mezi jednotlivými vědními obory medicíny, zabývajícími se válečnou problematikou. Navíc toto vymezení odpovídá i vztahu k základnímu vědnímu oboru — teorie a organizace zdravotnictví.

Jestliže totiž definujeme obě oblasti faktorů obecněji, pak dojdeme k platnému předpokladu pro předmět zkoumání vědního oboru teorie a organizace zdravotnictví. Vymezení dvou oblastí faktorů pak zní:

1. oblast: Vznik a vývoj chorobného procesu a požadavky lékařské vědy na předcházení, ošetřování a léčení nemocí.

2. oblast: Podmínky, vytvořené společenskou praxí, ovlivňující činnost zdravotnických orgánů a zařízení při uplatňování požadavků lékařské vědy.

Předmětem zkoumání teorie a organizace zdravotnictví pak jsou opět objektivní zákonité vztahy mezi oběma oblastmi faktorů, závěry tohoto vědního oboru zasahují do oblasti organizace zdravotnictví a ovlivňují vědeckou činnost jiných vědních oborů, jejichž předmět zkoumání leží uvnitř uvedených oblastí. Je tedy zřejmé, že obor OTZS je nastavbovým oborem teorie a organizace zdravotnictví, který jen specifikuje své výchozí předpoklady podle válečných podmínek. V oboru OTZS častěji než u jiných oborů se projevuje ta skutečnost, že základní faktory, uvedené ve dvou oblastech vzájemně na sebe působících, jsou většinou z á v ě r y jiných vědních oborů (lékařské vědy a vojenské vědy) a nikoli prvotní fakta. Znamená to, že OTZS základní, výchozí údaje nezískává v řadě případů přímým pozorováním a hodnocením fakt, ale p ř e b í r á je z lékařské a vojenské vědy. Uvědomíme-li si, že proces poznání a vědeckého zkoumání je v neustálém pohybu, v kvalitativním a kvantitativním vývoji, že platnost přejímaných závěrů je navíc ovlivněna stupněm objektivnosti vědecké metodiky těchto vědních oborů, pak pochopíme složitost vědeckého zkoumání v oboru OTZS, nutnost pečlivého vymezení platnosti vyslovených závěrů i odraz na volbu metodických postupů. Vědomí této složitosti však nesmí přivést k „složení zbraní“ a k přechodu na nevědecký empirismus v organizaci a taktice zdravotnické služby. Vždyť právě pohyblivost procesu poznání a vědeckého zkoumání lékařské i vojenské vědy činí empirii velmi rychle zastaralou. Odpovědnost pracovníků v oboru OTZS pak při vědomí této skutečnosti musí se odrazit v úsilovné snaze po odhalení objektivních zákonitostí uvedených vztahů, které je možno získat pouze vědeckým poznáním. Empirie v této souvislosti má své místo, ale dílčí, podřízené.

Je známo, že odhalení objektivních zákonitostí je určitou fází praktické činnosti lidí. V procesu poznání prochází tato praktická činnost těmito fázemi:

1. nahromadění faktů a poznatků,
2. zevšeobecnění nahromaděných vědomostí a jejich teoretické zdůvodnění,
3. další zdokonalení a rozvíjení lidské praxe.

Vědecké zkoumání tedy vychází z první fáze, probíhá v druhé fázi a své výsledky dává k dispozici pro třetí fázi. V tomto chápání je tedy f á z í praktické činnosti lidí s určitým, přesně vymezeným místem v celém procesu. Toto vymezení místa vědeckého zkoumání jsme musili přijmout jako předpoklad volby vědecké metodiky.

Vlastní metodika vědeckého výzkumu v oboru OTZS se musí řídit potřebou zevšeobecnění, teoretického zdůvodňování a zpracování získaných a nahromaděných poznatků. Tím umožňuje odhalit objektivní zákonitosti vztahů, vznikajících ze vzájemného působení dvou výše uvedených oblastí faktorů.

Odlišili jsme tak místo a úkoly vědeckého zkoumání v oboru OTZS od úkolů a místa té činnosti, která s využitím výsledků předchozí fáze organizuje a zabezpečuje konkrétní opatření při dalším zdokonalování a rozvíjení praxe zdravotnického zabezpečení vojsk ve válce. Tuto činnost nazýváme normotvornou činností a za její nositele považujeme řídicí složky vojenské zdravotnické služby. Za samozřejmost považujeme nutnost těsného sepletí obou těchto fází a tedy také jejich nositelů, tj. vědeckovýzkumného pracoviště a řídicích složek vojenské zdravotnické služby.

Uvedl jsem tyto úvahy proto, že zásadním způsobem ovlivňují volbu metodiky zkoumání, která podle našeho názoru se nesmí ztotožňovat s metodikou normotvorné činnosti.

Abychom mohli určit metodiku zkoumání a odhalování objektivních vztahů mezi dvěma oblastmi faktorů, je nutné nejprve konkretizovat tyto vztahy na základě specifikace základní definice předmětu zkoumání OTZS. Tuto specifikaci je třeba provádět vždy podle konkrétního tématu výzkumu a je jí nutno považovat za první úkol při stavbě metodického postupu.

Tak např. jestliže zkoumáme „organizaci sil a prostředků poskytování první lékařské pomoci a taktiku jejich použití“, pak musíme specifikovat tyto vztahy, které jsou předmětem našeho zkoumání a pro které musíme volit metodický postup:

vztah mezi časovým limitem pro poskytování neodkladné první lékařské pomoci a tomu odpovídajícím začleněním sil a prostředků pro její poskytování;

vztah mezi časovým limitem pro poskytování odložitelné první lékařské pomoci a tomu odpovídajícím začleněním sil a prostředků pro její poskytování;

vztah mezi množstvím raněných a zasažených vyžadujících neodkladnou (odložitelnou) první lékařskou pomoc a tomu odpovídajícím množstvím sil a prostředků pro její poskytování;

vztah mezi profily raněných a zasažených vyžadujících první lékařskou pomoc a tomu odpovídající organickou strukturu sil a prostředků pro její poskytování;

vztah mezi potřebou (časovou a prostorovou) zasazování sil a prostředků první lékařské pomoci a možnostmi jejich řízení a zasazování z určitého taktického stupně;

vztah mezi požadavky na poskytování první lékařské pomoci a personálním a materiálně technickým vybavením sil a prostředků k tomu určených;

vztah mezi organizací sil a prostředků poskytujících první lékařskou pomoc a možnostmi jejich použití v různých podmínkách bojové situace;

atp.

Nebudu zde jmenovat všechny základní vztahy, které je třeba při dané problematice zkoumat, uvedl jsem jen některé pro názorný příklad. Navíc každý z těchto vztahů je třeba pro potřebu metodiky ještě blíže rozvést, určit jeho dílčí

stránky a podle nich již volit konkrétní metodický postup objektivního zkoumání. V průběhu vlastního zkoumání se mohou objevit ještě další, dříve nepovšimnuté vztahy. Pak je nutno přistoupit k zpřesnění, rozšíření či revizi metodiky.

Abychom mohli v další práci přistoupit k zveřejňování a teoretickému zdůvodnění objektivních zákonitostí, musíme podstoupit tyto další pracovní postupy:

určení a zdůvodnění rozhodujících vztahů a míry vlivu ostatních vztahů;

vymezení platnosti přijímaných závěrů rámcem neproměnných faktorů, za nichž byly závěry přijímány;

prověření platnosti přijatých závěrů v praxi (nebo v podmínkách praxi nahrazujících, nebo k ní se v maximálně možné míře přibližujících).

Uvádím tyto skutečnosti proto, že jejich existence ovlivňuje zásadním způsobem metodický postup.

Jestliže takto pochopíme vědeckovýzkumnou práci v oboru OTZS, pak nutně dojdeme k závěru, že není možné vystačit s jedinou, absolutně platnou metodou pro všechny stránky výzkumného procesu. Tak jako i v jiných vědních oborech je třeba i ve vědeckovýzkumné práci v oboru OTZS postupovat komplexní metodikou. Jednotlivé metodické postupy používané v příslušných fázích vědeckovýzkumné práce představují v podstatě dvě skupiny, z nichž první shrnuje metody potřebné k získání poznatků, jejich analýze a vytvoření závěrů ve formě pracovní hypotézy, druhá pak shrnuje metody potřebné k prověření pracovní hypotézy a tím k objektivizaci konečných výsledků výzkumné práce. Tak např. v první skupině budou používány takové metodické postupy jako je literární řešerše, přímé pozorování, vyhodnocování historických zkušeností, konfrontace přijatého stavu s novými podmínkami (kritický rozbor současného stavu), kalkulace apod., ve druhé skupině zejména různé formy experimentu. Existují při tom ještě dílčí pomocné metody, jako např. statistická, jejichž různých postupů používáme ve všech nebo většině fází výzkumného procesu. Stejně tak metoda logické úvahy je univerzální metodou, používanou při vytváření dílčích i celkových závěrů v procesu celé vědeckovýzkumné práce.

Netroufáme si ještě uzavírat diapazon dílčích metodických postupů, kterých je nutno ve vědecké práci v OTZS používat. Domníváme se dnes, že ještě potrvá určitou dobu, než budeme moci na základě cíleně získaných zkušeností z konkrétní vědeckovýzkumné práce vyslovit konečné závěry o metodice této práce v oboru OTZS. Zdá se nám, že jsme teprve na začátku cesty, domníváme se však, že víme, kterým směrem vede, i když ji ještě přesně „topograficky“ neumíme popsat. Tento směr vidíme v další objektivizaci a vhodném využití kybernetiky pro zpracování stále rostoucího množství faktorů a vztahů v našem oboru.

Závěr

Jsou uvedeny názory na ovlivnění volby metodických postupů vědeckého zkoumání v oboru OTZS. Je třeba vycházet především z přesného pochopení předmětu zkoumání, ujasnění vztahu OTZS k oboru teorie a organizace zdravotnictví a oborům vojenské medicíny, dále pak k určení místa vědeckého zkoumání v procesu praktické činnosti lidí. Pro volbu správné metodiky je nutné specifikovat konkrétní vztahy, které je třeba zkoumat v soulase s přijatým tématem výzkumu. Výsledkem všech uvedených postupů je komplexní metodika, jejíž obecnou podobu v dnešním stavu autor uvádí v závěru svého článku.

Souhrn

Autor popisuje zkušenosti s metodikou vědeckovýzkumné práce v OTSZ a dokládá je konkrétními příklady použitých metodických postupů.

Резюме

Автор делится опытом проведения научно-исследовательской работы в области организации и тактики медицинской службы и приводит конкретные примеры применения рассмотренных методических приемов.

Summary

The autor describes his experiences with the methods of scientific and research work in the organization and tactics of the Military Medical Service and illustrates them by concrete examples of the used methodical proceedings.

Literatura

- Andrus E., C. a kol.: *Advances in Military Medicine*, Little, Brown and Co, Boston 1948;
- Bobrov V., S., Jeroškin I., G., Petlenko V., P.: *Fridrich Engels i filosofskije voprosy biologii i mediciny*, Voj. med. žurnal, 12/11, 1961;
- Brodskij M., S., Gorfin D., V., Daňuševskij S., M.: *Naučnaja sessija Instituta organizacii zdravoochraněnija i istoriji mediciny im. A. N. Semaško, Sovětskoje zdravoochraněnija*, 10/89, 1961;
- Bureš R.: *Úvod do teorie zdravotnictví, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1960*;
- Drbal C.: *O otázkách vědecké práce v oboru organizace a taktiky zdravotnické služby*, Voj. zdrav. listy 8/340, 1957;
- Drbal C.: *O dalších perspektivách vědecké práce v oboru organizace a taktiky zdravotnické služby*, Voj. zdrav. listy, 5/189, 1959;
- Drbal C.: *O metodách vědecké práce v oboru organizace a taktiky zdravotnické služby*, Voj. zdrav. listy, 2/52, 1960;
- Drbal C.: *O úloze a postavení organizace civilního a vojenského zdravotnictví*, Voj. zdrav. listy, 1/2, 1961;
- Gabriel J.: *Katedra organizace zdravotnictví na lékařské fakultě ve světle jednoty teorie a praxe*, Čs. zdravotnictví, 9/455, 1962;
- Georgijevskij A., S.: *O předmětu issledovanija i opreděleniji organizacii i taktiky medicinskoj služby*, Trudy vojenno-med. orděna Lenina Akademiji im. S. M. Kirova, sv. 64/25, Leningrad 1956;
- Georgijevskij A., S.: *Organizace a taktika zdravotnické služby jako vojensko-lékařská věda a vyučovací předmět*, Voj. zdrav. listy, 5/196, 1957;
- Grigorjev A., N., Ivanov N., G., Lobastov O., S.: *O sodržaniji i metodach naučnych issledovanij organizacionnych voprosov medicinsko-vo obšespečěnija vojsk*, Trudy vojenno-med. orděna Lenina Akademiji im. S. M. Kirova, sv. 64/46, Leningrad 1956;
- Guvrič S., S.: *Dialektičeskij materializm — metodologičeskaja osnova medicinskoj nauky, Sovětskoje zdravoochraněnija*, 7/16, 1964;
- Kaminskij L., Sl.: *Rol vojenno-med. orděna Lenina Akademiji i taktike medicinskoj služby*, Trudy vojenno-med. orděna Lenina Akademiji im. S. M. Kirova, sv. 64/46, Leningrad 1956;
- Kurašov S., V.: *O tak nazyvajemom „Krizise v medicině“*, Zdravoochraněnija, 4/383, 1963;
- Lisicin J., P.: *Kritika někotorych novějšich buržoaznych teorij zdravoochraněnija*, Zdravoochraněnija, 10/51, 1961;
- Málek I.: *Do další etapy rozvoje biologických věd*, Čas. lék. českých, 42/1249, 1962;
- Novák Z., Gosman, S., Paul Z.: *Aktuální problémy a úkoly vojenskovo-vědecké práce, Lidová armáda*, 20/1316, 1956;
- Palec R.: *Rozvíjení vědeckosti na úseku teorie a organizace zdravotnictví, Čs. zdravotnictví*, 5/268, 1960;

- Povondra M.: K některým otázkám naší lékařské vědy a zdravotnictví, *Prakt. lékař*, 2/49, 1962;
- Průša J.: Cvičení a vojenskovědecká práce, *Vojenství*, 4, 1962;
- Roth Z. a kol.: Statistické metody v experimentální medicíně, Státní zdrav. nakladatelství, Praha 1962;
- Rozental M., M.: Principy dialektické logiky, Nakl. politické literatury, Praha 1962;
- Sulzberger M., B.: Základní a aplikovaný výzkum, *Military Medicine*, 8, 1962;
- Šepeto L.: Voprosy dialektičeskogo materializma i medicina, vyd. Centr. institut usověršenstvovanija vračej, Moskva 1961;
- Ševeljov A., V.: Osnovnyje metodologičeskije voprosy naučnych issledovanij po zdravoočraněniju, *Sovětskoje zdravoočraněnije*, 10/33, 1961;
- Šimovič I.: Socialnaja gigijena — nauka ob organizaciji zdravoočraněnija, *Zdravoočraněnije*, 4/393, 1963;
- Štěpán J., Palec R., Skrbková E.: Zdravotnictví jako vědní obor, *Čs. zdravotnictví*, 2—3/65, 1960;
- Velká sovětská encyklopedie, sv. 29/241, heslo „Nauka“, Gosudarstvennoje naučnoje izdatělstvo, SSSR, 1954;
- Zaremba V.: Vývoj zdravotnictví jako vědecké disciplíny u nás, *Čs. zdravotnictví* 5/275, 1960.